

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Навчальний посібник

*За загальною редакцією д-ра юрид. наук,
чл.-кор. АПрН України С.М. Гусарова*

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
для студентів та курсантів вищих навчальних закладів*

Харків
2013

УДК 343.85
ББК 67.73+67.51+67.52
П83

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
(лист №1/11- 17370 від 13.11.2013).

Рецензенти:

В. П. Захаров, доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

В. В. Лисенко, доктор юридичних наук, професор
(Національний університет державної податкової служби
України);

О. М. Литвинов, доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Протидія злочинам у сфері земельних відносин :
навч. посібник / [С. В. Андрусенко, О. М. Бандурка, М. С. Ряб-
ченко та ін.]; за заг. наук. ред. С. М. Гусарова. – Харків :
П83 ХНУВС, 2013. – 170 с.

У навчальному посібнику висвітлено проблеми протидії кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин. Розкрито сучасну оперативно-розшукову характеристику злочинів у сфері земельних відносин, а також особливості оперативно-розшукового обслуговування цієї сфери. Особливу увагу приділено основним напрямам організації і тактиці виявлення та попередження правопорушень, пов'язаних з недотриманням земельного законодавства, запропоновано алгоритм дій оперативних працівників з оптимізації організації попередження «земельних» злочинів. Розглянуто проблемні питання організації та тактики взаємодії оперативних працівників і слідчих, оперативних підрозділів між собою та з іншими суб'єктами земельних відносин під час протидії таким злочинам.

Для працівників оперативних підрозділів, слідчих, а також викладачів, науковців, слухачів і курсантів вищих навчальних закладів правоохоронних органів.

УДК 343.85
ББК 67.73+67.51+67.52

© С. В. Андрусенко, О.М. Бандурка,
В. В. Шендрик та ін. 2013

Зміст

Перелік умовних позначень	5
Передмова	7
Розділ I	
Теоретичні і правові засади протидії злочинам у сфері земельних відносин	
1.1. Загальна характеристика законодавства, яке регулює земельні відносини	10
Питання для самоконтролю:	30
1.2. Правові засади протидії злочинам у сфері земельних відносин	30
Питання для самоконтролю:	37
1.3. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері земельних відносин	37
Питання для самоконтролю:	50
Список використаної літератури до розділу 1	50
Розділ II	
Напрямки виявлення та попередження злочинів у сфері земельних відносин	
2.1. Зміст і основні напрямки оперативно-розшукового пошуку злочинів, що вчиняються у сфері земельних відносин	56
Питання для самоконтролю:	77
2.2. Поняття, елементи і специфіка оперативно-розшукового попередження злочинів у сфері земельних відносин	78
Питання для самоконтролю:	89
Список використаної літератури до розділу 2	89

Розділ III

Організаційні засади протидії злочинам у сфері земельних відносин

<i>3.1. Зміст, елементи і специфіка оперативного обслуговування сфери земельних відносин .....</i>	<i>91</i>
<i>Питання для самоконтролю: .....</i>	<i>98</i>
<i>3.2. Алгоритм протидії злочинам, що вчиняються у сфері земельних відносин .....</i>	<i>99</i>
<i>Питання для самоконтролю: .....</i>	<i>107</i>
<i>Список використаної літератури до розділу 3.....</i>	<i>107</i>

Розділ IV

Розслідування злочинів у сфері земельних відносин

<i>4.1. Взаємодія слідчих та працівників оперативних підрозділів на початку досудового розслідування злочинів у сфері земельних відносин.....</i>	<i>109</i>
<i>Питання для самоконтролю: .....</i>	<i>119</i>
<i>4.2. Типові слідчі ситуації при розслідуванні злочинів у сфері земельних відносин .....</i>	<i>120</i>
<i>Питання для самоконтролю: .....</i>	<i>136</i>
<i>4.3. Особливості проведення окремих слідчих дій під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин .....</i>	<i>136</i>
<i>Питання для самоконтролю: .....</i>	<i>157</i>
<i>Список використаної літератури до розділу 4.....</i>	<i>158</i>

Список використаної літератури .....

<i>Основна література: .....</i>	<i>161</i>
<i>Рекомендована література для поглибленого вивчення курсу: .....</i>	<i>162</i>

Додатки .....

<i>Додаток А.....</i>	<i>167</i>
<i>Додаток Б.....</i>	<i>168</i>

Перелік умовних позначень

- ВРУ** – Верховна Рада України
ГПУ – Генеральна прокуратура України
Держземагентство – Державне агентство земельних ресурсів України
ДЕІ – Державна екологічна інспекція України
Держуправління ОНПС – Державне управління охорони навколишнього природного середовища
Держкультурспадщина – Державна служба з питань національної культурної спадщини
Держгірпромнагляд – Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України
Держархбудінспекція – Державна архітектурно-будівельна інспекція України
Держводагентство – Державне агентство водних ресурсів України
Держлісагентство – Державне агентство лісових ресурсів України
Департамент Держземінспекції – Департамент Державної інспекції з контролю за використанням та охороною земель
ДСЕС – Державна санітарно-епідеміологічна служба України
ДП «Центр ДЗК» – Державне підприємство «Центр державного земельного кадастру»
ДП «Головний НДПІ землеустрою» – Державне підприємство «Головний науково-дослідний та проектний інститут землеустрою»
ДОС – Департамент оперативної служби
ДОТЗ – Департамент оперативно-технічних заходів
ЗК України – Земельний кодекс України
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗУ – Закон України
КК України – Кримінальний кодекс України
КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСП – колективне сільськогосподарське підприємство

КСС – контрольні-спостережна справа

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

ОВС – орган внутрішніх справ

ОРС – оперативно-розшукова справа

ОРХ – оперативно-розшукова характеристика

СБУ – Служба безпеки України

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ОТЗ – оперативно-технічний захід

МР – місцева рада (міська, селищна або сільська рада)

ФДМУ – Фонд державного майна України

Передмова

Земля – головна умова існування людського суспільства і найважливіше джерело національного багатства, найперша передумова і природна основа суспільного виробництва, універсальний чинник будь-якої діяльності людини. В Україні земля проголошується основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14 Конституції України). Забезпечення охоронних функцій держави стосовно дотримання земельного законодавства покладено на ряд правоохоронних органів України, зокрема МВС.

Аналіз статистичних даних МВС України свідчить про високий і стабільний рівень злочинності у земельній сфері (у 2007 р. виявлено 1487 злочинів, у 2008 р. – 2618, у 2009 р. – 2524, у 2010 р. – 2759, у 2011 р. – 2796, у 2012 р. – 2803). При цьому зазначені дані не відображають реального стану протидії злочинам у наведеній сфері через високий рівень латентності.

У той же час, прогресуючий ріст злочинів у сфері земельних відносин створює сприятливі умови для виникнення та функціонування злочинних груп, які займаються протиправною діяльністю на «професійному рівні». Велику небезпеку становлять злочини, які вчинені посадовими особами, уповноваженими здійснювати розпорядчі функції при операціях із землею. Поряд із цим, рівень виявлення і попередження злочинів не збільшується у пропорційному відношенні до числа скоєних злочинів. Парадоксальним видається той факт, що зменшується число засуджених, хоча зростає число осіб, які вчинили злочини у сфері земельних відносин. Окрім цього, продовжують посилюватися тенденції якісних змін злочинності у земельній сфері у напрямку інтелектуалізації, організованості, озброєності, технічного оснащення, корумпованості і захисту.

Вивчення сучасного стану протидії злочинам у сфері земельних відносин ґрунтується на узагальненні інформа-

ції про правопорушення та злочини, об'єктом яких є суспільні відносини у сфері земельних правовідносин. Перед органами внутрішніх справ постають серйозні труднощі, пов'язані з недосконалістю нормативно-правової бази, що регулює дану сферу, недоліками системи державних органів, фактичною відсутністю належної взаємодії державних органів з протидії злочинам, пов'язаним із земельними правовідносинами, та відсутністю сучасних теоретичних і організаційно-тактичних основ діяльності оперативних підрозділів з виявлення та документування злочинів. Хоча останнім часом і спостерігається активізація наукового інтересу до дослідження теоретичних і практичних проблем протидії «земельним злочинам», натомість у вітчизняній правовій літературі ще не з'ясовано належним чином причини та умови, які сприяють вчиненню суспільно-шкідливих дій у сфері земельних відносин, не досліджено у належному обсязі зміст діяльності оперативних підрозділів, які забезпечують протидію злочинам у зазначеній сфері, та не розроблено методи пошуку і документування злочинних дій.

Водночас варто підкреслити, що в Україні питанню протидії злочинам у сфері земельних відносин присвячені монографічні дослідження С. В. Андрусенко, О. С. Тарасенко та М. С. Рябченко, а також окремі наукові статті, які будь-яким чином торкалися означеної проблематики. Праці вказаних авторів стали основою даного навчального посібника.

Також у цьому навчально-методичному виданні використувувались наукові розробки вчених, які займалися вивченням проблем протидії злочинам у сфері економіки. Серед них роботи К. В. Антонова, А. В. Баб'яка, О. М. Бандурки, В. І. Василичука, Е. О. Дідоренка, Ю. І. Дмитрика, О. Ф. Долженкова, В. О. Єлісеєва, В. П. Захарова, І. П. Козаченка, В. А. Некрасова, Д. Й. Никифорчука, С. І. Ніколаюка, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, М. М. Перепелиці, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, Д. М. Середи, О. П. Снігерьова, М. В. Стацака, О. С. Тарасенка, В. В. Шендрика та ін.

Разом із тим, незважаючи на наявність різнопланових наукових публікацій з даної тематики, теоретико-

прикладні проблеми протидії злочинам у сфері земельних відносин і досі не достатньо досліджені.

У зв'язку з цим виникла потреба в узагальненні існуючих наукових розробок за означеною проблематикою та позитивного досвіду протидії цим злочинам, у наведенні власного бачення можливих підходів щодо протидії «земельним злочинам» і правопорушенням, що саме й ставилося за мету даного навчального посібника.

З метою кращого розуміння передумов, які спонукають оперативні підрозділи діяти саме таким чином, та комплексного бачення існуючих проблем, а також підходів щодо їх розв'язання, структура навчального посібника складається з декількох взаємопов'язаних аспектів, окреслених наступним колом питань.

Перше коло стосується теоретичних і правових засад протидії злочинам у сфері земельних відносин.

Друге коло питань, що впливає з першого, присвячене існуючим напрямкам виявлення та попередження злочинів у сфері земельних відносин.

Третє коло питань присвячене відповідно організаційним засадам протидії злочинам у сфері земельних відносин.

Четверте коло розкриває особливості розслідування злочинів у сфері земельних відносин.

Враховуючи зазначене, основні положення і висновки навчального посібника можуть бути використані для подальшої розробки окремих положень теорії оперативно-розшукової діяльності, підвищення фахової підготовки працівників, обов'язком яких є протидія злочинам у земельній сфері.